

ОБҐРУНТОВАНІСТЬ РІШЕНЬ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ В СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Бабасва О. В.

ВСТУП

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України¹) стадія підготовчого провадження в суді першої інстанції – проміжний етап в системі кримінального процесу України, який знаходиться між досудовим розслідуванням і судовим розглядом, та є самостійною першою судовою стадією, тобто, з якої починається судове кримінальне провадження. Мета підготовчого провадження у сучасному кримінальному процесі полягає у з'ясуванні судом можливості врегулювання кримінально-правового конфлікту до судового розгляду або забезпеченні своєчасного і безперешкодного судового розгляду.

Завдання підготовчого провадження зумовлюються вказаною метою і визначаються залежно від процесуального акту прокурора, що ініціює судове провадження, і відіграє значення кримінального позову: – при зверненні до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру завданням цієї стадії є встановлення підстав для призначення судового розгляду та здійснення його підготовки; – при надходженні до суду обвинувального акту разом з угодою, або клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності завданням є встановлення підстав для вирішення кримінально-правового конфлікту в даній стадії кримінального провадження.

Знаходячись у логіко-функціональному зв'язку, етапи стадії підготовчого провадження відображають його динамічний характер та функціональну спрямованість, що в сукупності забезпечує можливість вирішення її завдань. Окреслена стадія складається з наступних етапів: 1) початковий, що полягає в отриманні та реєстрації матеріалів кримінального провадження у Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі (далі – ЄСІТС), визначенні судді/суду, який розглядатиме кримінальне провадження, призначенні суддею/судом дати підготовчого засідання та виклику учасників судового провадження (ч. 2 та ч. 3 ст. 35 та ч. 1 ст. 314 КПК України); 2) основний, що полягає

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI.

у проведенні підготовчого судового засідання, – займає центральне місце в структурі підготовчого провадження, адже в найбільшій мірі розкриває зміст правовідносин, що визначають сутність цієї стадії; 3) заключний етап, що полягає у прийнятті за підсумками підготовчого судового засідання резолютивного рішення, а також, залежно від порядку підготовчого провадження, – вчинення інших дій, спрямованих на подальший рух кримінального провадження².

Відповідно до ч. 3 ст. 314 КПК України у підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення: 1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468-475 цього Кодексу; 2) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 5-8, 10 частини першої або частиною другою статті 284 цього Кодексу; 3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу; 4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження; 5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 6) доручити представнику персону органу пробації скласти досудову доповідь.

Якщо під час підготовчого судового засідання не будуть встановлені підстави для прийняття рішень, передбачених пунктами 1-4 ч. 3 ст. 314 КПК України, суд проводить підготовку до судового розгляду: 1) визначає дату та місце проведення судового розгляду; 2) з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд; 3) з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді; 4) розглядає клопотання учасників судового провадження про: здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту; витребування певних речей чи документів; здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні. 5) вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду (ч. 1 та ч. 2 ст. 315 КПК України).

Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити, продовжити чи скасувати заходи забезпечення кримінального

² Бабаєва О.В. Підготовче провадження у системі стадій кримінального процесу України : монографія / О.В. Бабаєва ; [наук. ред. О.Г. Шило]. – Харків : Право, 2020. 272 с. С. 63.

провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II КПК України (ч. 3 ст. 315 КПК України).

Окрім того, в цій стадії кримінального провадження може бути прийнято рішення про його зупинення. Хоча можливість винесення відповідного рішення на цій стадії судового провадження не передбачена ч. 3 ст. 314 КПК України, проте, на практиці воно приймається судом за наявності відповідних для того підстав. Це також відноситься і до рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності, порядок і підстави винесення якого передбачені ст. 288 КПК України.

В окресленій стадії кримінального провадження пропонуємо виокремити наступні види рішень: основні (які спрямовують подальший рух кримінальної справи в системі стадій судового провадження), допоміжні (які приймаються з метою виконання завдань стадії та забезпечення законності та обґрунтованості основних та альтернативних рішень), альтернативні-проміжні (якими змінюється вектор провадження) та, – альтернативні-заклучні (якими завершується кримінальне провадження в цілому).

1. Основні та допоміжні рішення суду

Ухвала про призначення судового розгляду. За підсумками підготовчого судового засідання суд може прийняти рішення, яким кримінальне провадження продовжує свій подальший рух – результативного рішення (ухвали про призначення судового розгляду), а також формуванні матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи) та наданні сторонам можливості ознайомитися з ними (ст. ст. 316-317 КПК України).

Для прийняття рішення про призначення судового розгляду, суд має встановити, чи підсудне йому кримінальне провадження та чи немає підстав для його закриття. Після цього – з'ясувати відповідність процесуального акту прокурора вимогам закону. Далі суд має роз'яснити сторонам їх право укласти угоду і встановити, чи не мають вони такого бажання. Насамкінець, суд вирішує питання про необхідність складання досудової доповіді.

Певну особливість має постановлення ухвали про призначення судового розгляду в особливих порядках кримінального провадження, наприклад, щодо кримінальних проступків та у кримінальному провадженні за відсутності обвинуваченого (*in absentia*). Так, у першому випадку особливість судового провадження характеризується

відсутністю традиційного розуміння стадії підготовчого провадження. З огляду на спрощений порядок, обвинувальний акт та супровідні матеріали «проскакують» крізь стадію підготовчого провадження, у якій до повноважень суду відноситься виключно ознайомлення з матеріалами дізнання учасників кримінального провадження та призначення судового розгляду у 5-тиденний строк, а в разі затримання особи – у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК – невідкладно. На що також вказує Верховний суд³.

Що ж стосується підготовчого провадження за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), то при вирішенні питання про призначення судового розгляду, суд має врахувати специфіку, яка притаманна цьому заочному судовому провадженні, зокрема: злочини, за якими дозволено здійснення щодо обвинуваченого спеціального судового провадження (ч. 2 ст. 297-1 КПК України); суб'єкти, щодо яких здійснюється спеціальне судове провадження; порядок виклику обвинуваченого; залучення захисника для здійснення захисту прав обвинуваченого; ухвала суду про дозвіл на здійснення спеціального судового провадження та подальший судовий розгляд. Ухвала суду про здійснення спеціального судового провадження набирає законної сили з моменту її оголошення та окремому апеляційному оскарженню не підлягає⁴.

Згідно з ч. 1 ст. 316 КПК України після завершення підготовки до судового розгляду суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду. Вимоги до структури такої ухвали сформульовані у п. 4 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) № 223-1430/0/4-12 від 03.10.2012 р. «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – Лист)».

На думку О. Ф. Шминдрук, ця ухвала відіграє подвійну роль: перше, вона є процесуальним рішенням, яким завершується підготовче провадження і воно переходить у судовий розгляд; по-друге, у ній відображається перевірка наявності підстав для призначення судового розгляду та здійснення підготовки до нього. На наш погляд, головне, що має отримати відображення в ухвалі, – встановлена судом відсутність перешкод до проведення судового розгляду і обумовлена цим

³ Ухвала Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного суду від 09.03.2021 р. (справа № 607/12239/20; провадження № 51-758 ск 21).

⁴ Особливі порядки кримінального провадження : підручник / [О.В. Капліна, О.І. Марочкін, М.І. Демура та ін.] ; за ред. О.В. Капліної ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2024. С. 193-203.

можливість його призначення. Строки призначення судового розгляду відповідно до ч. 2 ст. 316 КПК України не повинні перевищувати 10 днів після постановлення ухвали, що передбачено з метою оперативності судового провадження. Після призначення судового розгляду головуючий надає розпорядження секретарю судового засідання про виклик (повідомлення) учасників судового провадження та інших осіб (п. 4 Листа).

Після закінчення формування матеріалів кримінального провадження суд може призначити справу до судового розгляду. Учасникам кримінального провадження надається можливість ознайомитися з цими матеріалами на підставі заявлених ними клопотань.

Серед *допоміжних рішень суду*, які він приймає у підготовчому судовому засіданні, окремої уваги заслуговує *рішення доручити представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь* (п. 6 ч.3 ст. 314 КПК України). Воно спрямоване на реалізацію інституту пробації, серед видів якої у підготовчому провадженні реалізується досудова пробація, що являє собою забезпечення суду формалізованою інформацією, яка характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про пробацію»⁵). На міжнародному рівні стандарти пробації викладені у Європейських правилах пробації від 20.01.2010 р.⁶ (далі – Правила), які, однак, не визначають етапу кримінального провадження, на якому має готуватися досудова доповідь, як і ініціатора її підготовки. Підготовці досудових доповідей присвячена ч. 4 Правил, яка закріпила наступні стандарти: 1) орган пробації може готувати та подавати досудові доповіді з метою допомоги судовим органам вирішувати питання щодо доцільності притягнення до відповідальності злочинця та – в разі доцільності притягнення до відповідальності – щодо застосування найбільш адекватних санкцій та заходів; 2) органи пробації повинні регулярно контактувати з судовими органами на предмет подальшого використання доповіді; 3) доповідь повинна будуватися на чітко визначеній інформації, яка повинна постійно коригуватися та підтверджуватися у процесі судового розгляду справи; 4) злочинець повинен мати можливість брати участь у підготовці доповіді; 5) думка злочинця повинна відображатися у доповіді; 6) злочинець та/або його представники повинні мати можливість знайомитися з доповіддю.

⁵ Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII.

⁶ Рекомендація CM/Res (2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію: Прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників Міністрів.

Натомість вітчизняним законодавством прийняття рішення про призначення досудової пробації віднесено до компетенції суду на стадії підготовчого провадження. Так, з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду (ч. 1 ст. 314-1 КПК України). Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні нетяжкого або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених цим Кодексом, а форма, зміст та порядок складання досудової доповіді про обвинуваченого визначаються законодавством (ч. 2 та 3 ст. 314-1 КПК України). Відповідно до ч. 4 ст. 314-1 КПК України досудова доповідь не складається: 1) щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності; 2) щодо особи, яка вже відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; 3) щодо неповнолітнього, стосовно якого прокурором у порядку, передбаченому статтею 497 цього Кодексу, складено клопотання про застосування до нього примусових заходів виховного характеру; 4) щодо неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності, за наявності підстави для застосування примусових заходів виховного характеру відповідно до параграфу 2 глави 38 розділу VI цього Кодексу; 5) щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру; 6) щодо особи, до якої застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, проте вона вчинила новий злочин протягом невідбутої частини покарання; 7) у разі якщо під час підготовчого судового засідання ухвалено судове рішення про затвердження угоди, передбаченої цим Кодексом.

Досудова доповідь не може використовуватися у кримінальному провадженні як доказ винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину (ч. 4 ст. 314-1 КПК України).

Виходячи з положень ч. 5 ст. 314 та ст. 314-1 КПК України, якими регламентується досудова пробація, можна зробити висновок про те, що: 1) суб'єктом застосування досудової пробації є суд; 2) приводом – ініціатива суду або клопотання обвинуваченого, його захисника чи законного представника, прокурора; 3) підставою – необхідність забезпечення інтересів національної безпеки, економічного добробуту та прав людини; 4) метою – забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про

міру покарання; 5) сферою застосування – злочини невеликої або середньої тяжкості, або тяжкі злочини, нижня межа санкції яких не перевищує 5 років позбавлення волі, а також злочини, вчинені неповнолітніми, крім випадків, передбачених КПК України; 6) змістом – складання досудової доповіді, яка долучається до матеріалів кримінального провадження; 7) формою – ухвала суду із зазначенням строку підготовки такої доповіді; 8) стадією – підготовче провадження.

Ухвалу суду про складання досудової доповіді не можна вважати рішенням, альтернативним призначенню судового розгляду, адже вона безпосередньо спрямована на забезпечення останнього. На це вказує як мета складання досудової доповіді, визначена у ч. 1 ст. 314-1 КПК України, так і обмеження щодо її застосування, передбачені ч. 4 цієї статті. Альтернативні призначенню судового розгляду рішення виключають складання досудової доповіді. Крім того, досудова доповідь складається лише задля забезпечення судового розгляду на підставі обвинувального акта. Про це свідчать п. п. 3-5 ч. 4 ст. 314-1 КПК України, які виключають складання досудової доповіді у кримінальних провадженнях щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру. Відмінність рішення суду про складання досудової доповіді від інших, що передбачені ч. 3 ст. 314 КПК України, полягає у тому, що воно спрямоване не на усунення перешкод для призначення судового розгляду, а на доповнення інформації даними щодо особи обвинуваченого.

Ухвала про відкладення судового засідання. ВССУ встановив ряд випадків, коли участь інших учасників судового провадження, крім прокурора, визнається обов'язковою у підготовчому судовому засіданні. На підставі аналізу положень Листа, підстави для цього, залежно від обов'язковості їх застосування для суду, можна поділити на дві групи: (а) обов'язкові (імперативні) та (б) необов'язкові (дискреційні). Так, суд зобов'язаний відкласти підготовче судове засідання: 1) у разі відсутності обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі; 2) у разі відсутності обвинуваченого або потерпілого, якщо до суду надійшло клопотання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності; 3) у разі відсутності сторони угоди, якщо обвинувальний акт надійшов до суду з підписаною між сторонами угодою. У першому випадку обов'язковість відкладення підготовчого судового засідання зумовлена необхідністю забезпечення можливості реалізації обвинуваченим права, передбаченого ст. 384 КПК України, щодо розгляду кримінального провадження судом присяжних; у двох інших випадках – обов'язковістю участі сторін кримінального провадження та потерпілого при вирішенні судом питання про

звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 288 КПК України) та сторін угоди при затвердженні судом такої угоди (ч. 2 ст. 474 КПК України) відповідно.

До дискреційних підстав відкладення підготовчого судового засідання відносяться такі ситуації, у яких суд може прийняти рішення про відкладення судового засідання залежно від обставин кримінального провадження та позиції сторін на власний розсуд, а саме: 1) якщо відсутність учасника підготовчого судового засідання зумовлена поважними причинами; 2) якщо обвинувачений, потерпілий звернувся з клопотанням (виявив бажання) бути присутнім під час підготовчого судового засідання, але з невідомих причин не з'явився до суду у визначений час; 3) якщо одна зі сторін заперечує проти проведення підготовчого судового засідання за відсутності учасника судового провадження, який не з'явився.

Ухвала про зміну/застосування/скасування запобіжного заходу (ч. 3 ст. 315 КПК України). Окремої уваги заслуговує розгляд у підготовчому судовому засіданні питань щодо заходів забезпечення кримінального провадження. Положення щодо заходів забезпечення кримінального провадження, в т. ч. запобіжних заходів, під час підготовчого провадження регламентується в окремій частині ст. 315 КПК України, що свідчить про те, що законодавець розглядає прийняття окреслених рішень контексті питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду, хоча й виніс його «за дужки» останнього. Це питання є одним з найбільш важливих у підготовчому судовому засіданні і складає окремий напрям діяльності суду на окресленому етапі.

Виходячи із змісту ч. 3 ст. 315 КПК України, розгляд судом відповідних питань відбувається лише за клопотанням учасників судового провадження, а за їх відсутності застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим. Таким чином, на стадії підготовчого провадження передбачався автоматичний характер продовження дії таких заходів. Така ситуація створювала загрозу порушення прав особи, особливо обвинувачених, до яких були обрані запобіжні заходи, що передбачали обмеження особистої свободи громадян: домашній арешт та тримання під вартою. На цю негативну практику, яка склалася в Україні, неодноразово звертав увагу Європейський суд з прав людини (далі – Суд, ЄСПЛ) наголошуючи у своїх рішеннях на необхідності переконатися, що тримання під вартою протягом певного періоду має відповідати меті п. 1 ст. 5 Конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод⁷ (далі – Конвенції), яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи; встановлення необхідності застосування такого заходу за конкретних обставин. ЄСПЛ засудив повторювану в Україні практику, за якої судові рішення, ухвалені під час судового розгляду, не встановлюють строків тримання під вартою, і скоріше залишають без змін обраний запобіжний захід, а не розглядають питання про продовження його застосування. В умовах дії КПК України 1960 р. Суд постійно встановлював порушення п. 1 ст. 5 Конвенції у справах проти України щодо періодів, протягом яких тримання під вартою здійснюється без судового рішення, особливо після закінчення слідства та до початку судового розгляду. У справі «Чанев проти України»⁸ ЄСПЛ констатував, що новий КПК України містить аналогічний недолік, який дозволяє продовження тримання підозрюваного під вартою без судового рішення. З огляду на це, Суд наголосив на необхідності невідкладного внесення змін до відповідного законодавства з метою забезпечення його відповідності вимогам ст. 5 Конвенції.

Тож за зверненням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення ч. 3 ст. 315 КПК України стало предметом розгляду Конституційного Суду України (далі – КСУ), який визнав його неконституційним⁹. Разом з тим, звертає на себе увагу те, що, обґрунтовуючи неможливість автоматичного продовження застосування лише домашнього арешту та тримання під вартою, КСУ визнав неконституційним положення, які поширювалися на всі заходи забезпечення кримінального провадження.

Буквальне розуміння розглядуваного рішення КСУ означає, що з направленням обвинувального акта до суду та початком стадії підготовчого провадження дія відповідних заходів автоматично припиняється: обвинувачений звільняється з-під варті, накладений на майно арешт скасовується та ін. Продовження застосування цих заходів можливе після прийняття на основі відповідного клопотання прокурора рішення суду, яке, згідно з передбаченою КПК України конструкцією відбувається наприкінці стадії підготовчого провадження. Очевидно, що

⁷ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4.11.1950 р

⁸ Справа «Чанев проти України» (Chanyev v. Ukraine): рішення ЄСПЛ (заява № 46193/13) від 09.10.2014 р.

⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 р. № 1-р/2017.

таке розуміння ставить під загрозу виконання завдань кримінального провадження в цілому, і можливість проведення судового розгляду зокрема. У зв'язку із цим існувала необхідність законодавчого врегулювання питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому провадженні, яка була вирішена наступним шляхом. З огляду на це, до КПК України були внесені зміни, відповідно до яких, у разі закінчення строку запобіжного заходу до проведення підготовчого судового засідання прокурор не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення строку дії попередньої ухвали про застосування запобіжного заходу може подати клопотання про його продовження. Розгляд такого клопотання здійснюється слідчим суддею за правилами цієї статті (ч. 6 ст. 199 КПК України).

За необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження прокурор повинен подавати до суду відповідні клопотання разом із обвинувальним актом або заявляти їх безпосередньо у підготовчому судовому засіданні. При цьому необхідно звернути увагу на те, що продовження строку дії таких заходів ст. 315 КПК України не передбачено, що обумовлювалося «автоматичним» порядком їх продовження у попередній період¹⁰. Тож у відповідних клопотаннях має йтися про обрання відповідного заходу забезпечення кримінального провадження на період судового провадження в межах шістдесяти днів з моменту проведення підготовчого судового засідання.

Окремої уваги заслуговує питання щодо заходів забезпечення кримінального провадження (далі – ЗЗКП) та запобіжних заходів під час особливого режиму досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану, що передбачений розділом IX-1 КПК України. Так, до законодавства України загалом та КПК України зокрема, було внесено комплекс змін та доповнень, які унормували порядок кримінального провадження у час збройної агресії відносно нашої держави. На сьогодні можна погодитися з тим, що цей порядок являє собою диференціацію процесуальної форми та відноситься до окремого, особливого порядку регулювання кримінальних процесуальних правовідносин¹¹.

Втім, питання застосування запобіжних заходів у підготовчому провадженні саме під час воєнного стану знов стали предметом розгляду КСУ. Другий сенат КСУ 18 грудня 2024 року на відкритій частині

¹⁰ Присяжнюк І. Особливості продовження запобіжних заходів у підготовчому провадженні в контексті європейських стандартів. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 3. С. 114.

¹¹ Особливі порядки кримінального провадження : підручник / [О.В. Капліна, О.І. Марочкін, М.І. Демура та ін.] ; за ред. О.В. Капліної ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2024. С. 268.

пленарного засідання у формі письмового провадження розпочав розгляд справи за конституційною скаргою Червінського Романа Григоровича щодо конституційності частини п'ятої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України. Роман Червінський звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 3, частинам першій, другій статті 8, статті 21, частинам першій, другій статті 22, частинам першій, другій статті 29, статтям 55, 59, частині другій статті 63, частині першій статті 126, пункту 1 частини другої статті 129 Конституції України частину п'яту статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Так, згідно з частиною п'ятою статті 615 Кодексу у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний слідчим суддею, керівником органу прокуратури під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці. На думку автора клопотання, частина п'ята статті 615 Кодексу призводить до втрати ефективного судового контролю та можливості ув'язнення особи без дослідження обґрунтованості обвинувачення та ризиків передбачених КПК України, порушує принцип рівності сторін судового процесу, дає змогу ухвалювати невмотивовані судові рішення¹².

Окрім того, в умовах воєнного стану запобіжний захід може бути скасований у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого (ст. 201-1 КПК України). Що також може бути здійснено у підготовчому провадженні. Так, прокурор має право звернутися в порядку, передбаченому статтями 184 та 132 цього Кодексу, до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого. До клопотання прокурора про скасування запобіжного заходу обов'язково додаються матеріали, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого, та письмова згода підозрюваного, обвинуваченого

¹² 'Суд розглядає справу за конституційною скаргою Романа Червінського щодо конституційності законодавчих приписів про продовження тримання під вартою у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання. *Офіційний веб-портал Конституційного Суду України*.' На момент написання розділу, рішення КСУ прийнято ще не було.

на проведення обміну як військовополоненого (ч. ч. 1 та 2 ст. 201-1 КПК України).

Відповідно до ч. 3 ст. 201-1 КПК України копія клопотання та доданих до нього матеріалів надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання. Клопотання прокурора про скасування запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом в день його надходження до суду за обов'язкової участі прокурора (ч. 4 ст. 201-1 КПК України).

Слідчий суддя, суд, перевіrivши обставини, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого та надання підозрюваному, обвинуваченому згоди на такий обмін, виносить ухвалу про скасування запобіжного заходу та передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого (ч. 4 ст. 201-1 КПК України).

Окрім того, ст. 616 КПК України унормовує порядок та підстави скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу або зміна запобіжного заходу з інших підстав

Так, у разі введення воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України підозрюваний, обвинувачений, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, крім тих, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, умисного вбивства двох або більше осіб або вчиненого з особливою жорстокістю, або поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, або особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень чи у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152-156-1, 258-258-6, частиною четвертою статті 286-1, статтею 348 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а також підозрюваний, обвинувачений, який згідно з підпунктом 1 пункту 3 примітки до статті 368 КК України на момент вчинення кримінального правопорушення займав особливо відповідальне становище, має право звернутися до прокурора з клопотанням про ініціювання перед слідчим суддею або судом питання про скасування цього запобіжного заходу для продовження та/або проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу.

За результатами розгляду клопотання, передбаченого абзацом першим цієї частини, прокурор має право звернутися до слідчого судді або суду, який розглядає кримінальне провадження, з клопотанням про скасування цій особі запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для продовження та/або проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу.

Слідчий суддя або суд, який розглядає кримінальне провадження, розглядає клопотання про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для продовження та/або проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу невідкладно. За наявності достатніх підстав слідчий суддя або суд має право скасувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою для подальшого продовження та/або проходження підозрюваним, обвинуваченим військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу (ч. 2 ст. 616 КПК України).

Якщо ж відносно підозрюваного, обвинуваченого, застосовано інший запобіжний захід, ніж запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, він має право звернутися до прокурора з клопотанням про ініціювання перед слідчим суддею або судом питання про скасування відповідного запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом на під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу. Прокурор у порядку, передбаченому частиною першою цієї статті, звертається до слідчого судді або суду, який розглядає кримінальне провадження, з відповідним клопотанням (ч. 4 ст. 616 КПК України).

За клопотанням підозрюваного, обвинуваченого слідчий суддя, суд має право ухвалити рішення про зміну запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання, якщо відповідне клопотання обґрунтовується бажанням використати кошти, передані в заставу (в повному обсязі або частково), для внесення на спеціальні рахунки Національного банку України для цілей оборони України. У місцях ведення активних бойових дій за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого слідчий суддя, суд має право розглянути питання про зміну запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту на запобіжний

захід у вигляді особистого зобов'язання (ч. ч. 5 та 6 ст. 616 КПК України).

Також під час воєнного стану існують особливості застосування й інших ЗЗКП, підстави та порядок обрання яких висвітлено в доктрині кримінального процесу^{13,14}.

Підготовка до судового розгляду включає вирішення судом переліку питань та прийняття *комплексу рішень, необхідних для наступного розгляду судом відповідного кримінального провадження*. Більшість з них мають організаційний характер, тому діяльність суду при їх вирішенні набуває певних рис управлінської, що виявляється у впорядкуванні й спрямуванні судового провадження, узгодженні його за часом, місцем, колом учасників і формою проведення задля повноцінної реалізації завдань кримінального провадження.

Здійснення судом підготовки до судового розгляду відбувається за певним алгоритмом, за допомогою якого створюються умови для безперешкодного й ефективного судового розгляду. Перелік цих питань визначено в ст. 315 КПК України. Вказаний перелік є відкритим, що передбачає можливість суду вчиняти у підготовчому провадженні й інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду. Залежно від необхідності їх учинення, всі такі підготовчі дії суду можна поділити на дві групи: обов'язкові та факультативні.

До обов'язкових належать дії суду, визначені у пунктах 1-4 ч. 2 ст. 315 КПК України. Так, першочерговим питанням, яке вирішується у підготовчому судовому засіданні, є *визначення дати та місця проведення судового розгляду*. Їх, як вказує ВССУ, суд має визначати, враховуючи складність кримінального провадження, обсяг необхідних підготовчих дій для його проведення, можливості вирішення клопотань, заявлених учасниками судового провадження (п. 3 Листа). Крім того, суд має враховувати власну завантаженість і сформований на цей час графік розгляду інших справ. Отже, хоча це питання поставлене законодавцем на перше місце, фактично воно вирішується останнім, оскільки суд попередньо має ознайомитися із клопотаннями учасників судового провадження та встановити коло осіб, які підлягають виклику для допиту, речей та документів, які підлягають витребуванню, на основі яких спрогнозувати обсяг необхідних підготовчих дій тощо. Лише після цього він зможе визначити дату початку судового розгляду. Одночасно

¹³ Особливі порядки кримінального провадження : підручник / [О.В. Капліна, О.І. Марочкін, М.І. Демура та ін.] ; за ред. О.В. Капліної ; Нац. юрид. ун-г ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2024. С. 282-291.

¹⁴ Гловюк І. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану / Ірина Гловюк, Віктор Завтур // Вища школа адвокатури НААУ. – 02.03.2022 р.

з датою має бути визначений і конкретний час судового засідання. При їх визначенні суд має додержуватися граничних строків призначення судового розгляду, встановлених ч. 2 ст. 316 КПК України. Тобто незалежно від складності кримінального провадження й обсягу дій, необхідних для його підготовки, дата судового розгляду має бути визначена в межах 10-денного строку з дня закінчення підготовчого судового засідання та постановлення ухвали про призначення судового розгляду.

Що ж до визначення місця судового розгляду, то саме судове засідання, згідно з ч. 3 ст. 318 КПК України, відбувається у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань.

Не оминає суд й питання ухвалення рішення про здійснення судового провадження у режимі відеоконференції, яке має самостійне значення з огляду на зміни, які були внесені до КПК України щодо підстав та порядку проведення процесуальних дій під час судового розгляду у режимі відеоконференції (ст. 336 КПК України). Задля цього суд має встановити наявність підстав для його здійснення. Судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження), у разі: 1) неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження; 4-1) введення воєнного стану або під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України; 5) наявності інших підстав, визначених судом достатніми (ч. 1 ст. 336 КПК України).

Суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження. У разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише вмотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 336 КПК України).

У зв'язку із підготовкою до судового розгляду суд має з'ясувати, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд. Оскільки проведення відкритого судового розгляду є загальним правилом, то у підготовчому судовому засіданні суд має переконатися у відсутності підстав для призначення закритого судового засідання. Такі підстави визначаються згідно з ч. 2 ст. 27 КПК України. Вирішення цього питання належить до дискреційних повноважень суду, оскільки при його регламентації застосовано словосполучення «суд може». В свою чергу, підстави для призначення закритого судового розгляду повинні бути належним чином встановлені і перевірені судом, який має визначити характер інформації, що міститься у кримінальному провадженні, та співвідносити суспільну користь від її захисту з негативними наслідками від обмеження засади гласності, і тільки в разі безумовної переваги першої прийняти відповідне рішення. При цьому, залежно від обсягу свободи суддівського розсуду при вирішенні питання про відкрите чи закрите судове засідання, в якому необхідно здійснювати судовий розгляд, можна виділити такі різновиди передумов прийняття відповідного рішення суду: 1) на підставі попереднього рішення слідчого судді ; 2) на підставі клопотання учасників кримінального провадження ; 3) за власною ініціативою суду. Це означає, що в кожному випадку суд зобов'язаний послідовно розглянути можливість застосування будь-якого з пунктів ч. 2 ст. 27 КПК України .

При підготовці до судового розгляду суд має *визначити склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді*. Мова йде не лише про учасників судового провадження, визначених у п. 26 ст. 3 КПК України, а й взагалі про всіх осіб, які будуть присутні у судовому засіданні (крім сторонніх слухачів). Це потрібно для забезпечення їх своєчасного виклику у судове засідання, а також для організації нормального його проведення (пошуку достатньо великого залу судових засідань, встановлення у ньому додаткових місць для присутніх осіб тощо). За критерієм обов'язкової участі в судовому розгляді учасників судового провадження поділяють на дві групи: 1) учасники, участь яких є обов'язковою – суд (суддя), прокурор, обвинувачений, захисник, крім випадків, передбачених КПК України; 2) учасники, участь яких не є обов'язковою – потерпілий, цивільний відповідач, експерт тощо¹⁵. Коло перших визначено законом, тому від суду у підготовчому судовому засіданні вимагається встановити наявність у процесі всіх цих учасників та ідентифікувати їх для забезпечення наступної участі у судовому розгляді. При визначенні факультативних учасників судового

¹⁵ Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Groшевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Groшевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків, 2013. С. 534.

провадження суд виходить із: (1) обставин кримінального провадження; (2) клопотань, заявлених учасниками кримінального провадження; (3) особливостей учасників судового провадження.

Визначальним фактором щодо з'ясування судом питання про склад учасників судового розгляду є обставини кримінального провадження та його порядок (якщо це особливі порядки кримінального провадження, наприклад, спеціальне судове провадження *in absentia*). Розгляд клопотань учасників кримінального провадження впливає на формування складу учасників судового розгляду в аспекті виклику свідків обвинувачення та захисту до суду для допиту. Також вони можуть бути заявлені: про визнання особи потерпілим, цивільним позивачем, законним представником обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача або представником потерпілого, цивільного позивача і відповідача, якщо відповідні рішення не були прийняті у досудовому розслідуванні. Окрему увагу суд повинен звертати на особливості участі у судовому розгляді обвинуваченого, і в тому разі, коли під час підготовчого провадження буде встановлено необхідність залучення захисника – залучити його в порядку ст. 49 КПК України. Залучення до участі у судовому розгляді вказаних осіб здійснюється судом як за клопотанням учасників судового провадження, так і за власною ініціативою.

Значну частину дій суду з підготовки до судового розгляду складає *розгляд та вирішення клопотань учасників судового провадження*. Згідно з п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України, суд розглядає клопотання про: (а) здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту; (б) витребування певних речей чи документів; (в) здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні.

Так, вирішення клопотань про здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні відноситься до дій суду, які він вчиняє при вирішенні питання про закритий чи відкритий розгляд справи. Подібна ситуація має місце і з клопотаннями учасників судового провадження про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту. Їх розгляд має передувати вирішенню судом питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді. Аналогічну спрямованість мають і клопотання про витребування певних речей чи документів, що, на думку вчених, виражають потребу у допомозі з боку суду щодо залучення тих речей і документів, якими особи не можуть розпоряджатися. Передусім, така потреба виникає у сторони захисту, тож науковці підкреслюють, що таке витребування спрямоване на

сприяння їй в реалізації права на збирання та подання доказів у відповідності з принципом *favor defensionis*¹⁶.

Особливістю застосування до таких клопотань встановленого у ст. 350 КПК України правила щодо розгляду судом клопотань учасників судового провадження після того, як буде заслухана думка щодо них інших учасників, є те, що висловлення думки учасників підготовчого судового засідання з приводу допиту свідків або витребування речей чи документів не повинно створювати дискусію з приводу належності та допустимості того чи іншого доказу, що не є предметом підготовчого провадження, тому їх значення суд оцінювати не повинен. ВССУ наголошує, що відхилення судом клопотань учасників судового провадження про допит певних осіб, дослідження доказів або вчинення інших процесуальних дій на підтвердження чи спростування обставин, з'ясування яких могло мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення, визнається неповнотою судового розгляду та є підставою для скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної інстанції (п. 3 Листа). Тому, розглядаючи відповідні клопотання, суд повинен виходити з необхідності надання учасникам судового провадження якнайширшої свободи у наданні доказів.

Після розгляду й вирішення клопотань учасників судового провадження суд, згідно з п. 5 ч. 2 ст. 315 КПК України, вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду. Коло таких дій законом не визначено, тому це може бути розгляд та вирішення судом будь-яких питань. До розглядуваної групи дій також зараховується *розгляд судом скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора та слідчого судді*. За загальним правилом рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, є предметом оскарження до слідчого судді. Скарги на ті з них, які не передбачені ч. 1 ст. 303 КПК України, не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314-316 КПК України. У зв'язку із цим варто звернути увагу на колізію ч. 2 ст. 303 КПК України, яка передбачає, що відповідні скарги розглядаються під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314-316 КПК України, тоді як в цих статтях немає жодної згадки ані про можливість розгляду цих скарг, ані про правила їх розгляду. Не регламентується і питання про те, чи можуть під час підготовчого судового засідання

¹⁶ Шминдрук О. Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 135.

подаватися скарги, якщо вони до цього не подавалися під час досудового розслідування, і чи може їх розглядати суд. З огляду на цю невизначеність на практиці суди часто відмовляють у розгляді скарг у підготовчому засіданні з формальних підстав.

Така модель оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування у підготовчому провадженні не забезпечує ефективного захисту прав і законних інтересів особи у кримінальному провадженні. На це звернув увагу ЄСПЛ, який у рішенні по справі «Кузьменко проти України» вказав, що процедура оскарження, передбачена КПК України, не забезпечує швидкий та ефективний розгляд скарги заявника¹⁷.

2. Альтернативні-проміжні та альтернативні-заклучні рішення суду

Зосередимо увагу на рішеннях, які в сенсі ч. 3 ст. 314 КПК України можна розглядати в якості альтернативних-проміжних призначенню судового розгляду, що змінюють вектор руху кримінального провадження (зупиняються, надходять до іншого суду за підсудністю або повертаються прокурору).

Ухвала про відкладення судового засідання. ВССУ встановив ряд випадків, коли участь інших учасників судового провадження, крім прокурора, визнається обов'язковою у підготовчому судовому засіданні. На підставі аналізу положень Листа, підстави для цього, залежно від обов'язковості їх застосування для суду, можна поділити на дві групи: (а) обов'язкові (імперативні) та (б) необов'язкові (дискреційні). Так, суд зобов'язаний відкласти підготовче судове засідання: 1) у разі відсутності обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі; 2) у разі відсутності обвинуваченого або потерпілого, якщо до суду надійшло клопотання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності; 3) у разі відсутності сторони угоди, якщо обвинувальний акт надійшов до суду з підписаною між сторонами угодою. У першому випадку обов'язковість відкладення підготовчого судового засідання зумовлена необхідністю забезпечення можливості реалізації обвинуваченим права, передбаченого ст. 384 КПК України, щодо розгляду кримінального провадження судом присяжних (виключення – під час воєнного стану (ч. 10 ст. 615 КПК України)); у двох інших випадках – обов'язковістю участі сторін кримінального провадження та потерпілого при вирішенні судом питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 288 КПК

¹⁷ Справа «Кузьменко проти України» (*Kuzmenko v. Ukraine*): рішення ЄСПЛ (заява № 39164/02) від 8 листопада 2005 р. П. 17.

України) та сторін угоди при затвердженні судом такої угоди (ч. 2 ст. 474 КПК України) відповідно.

До дискреційних підстав відкладення підготовчого судового засідання відносяться такі ситуації, у яких суд може прийняти рішення про відкладення судового засідання залежно від обставин кримінального провадження та позиції сторін на власний розсуд, а саме: 1) якщо відсутність учасника підготовчого судового засідання зумовлена поважними причинами; 2) якщо обвинувачений, потерпілий звернувся з клопотанням (виявив бажання) бути присутнім під час підготовчого судового засідання, але з невідомих причин не з'явився до суду у визначений час; 3) якщо одна зі сторін заперечує проти проведення підготовчого судового засідання за відсутності учасника судового провадження, який не з'явився.

Повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК України, спрямоване на усунення недоліків обвинувального акта або відповідного клопотання, допущені слідчим або прокурором при їх складанні та затвердженні.

У науковій юридичній літературі повернення обвинувального акта прокуророві розглядається як прояв судового контролю за законністю дій прокурора¹⁸. Проте, в підготовчому провадженні суд не здійснює контрольної функції, а перевірка ним відповідності вимогам закону обвинувального акту здійснюється у межах вирішення завдання щодо встановлення підстав для призначення судового розгляду. Звернення прокурора з обвинувальним актом, який відповідає вимогам закону, складає зміст підстави, що свідчить про необхідність подальшого руху кримінального провадження і призначення судового розгляду. Відповідно якщо обвинувальний акт не відповідає формальним вимогам, що можна усунути без проведення додаткових слідчих або інших процесуальних дій, суд повертає його прокурору. Тож повернення обвинувального акта прокуророві має на меті не допомогти останньому усунути недоліки досудового розслідування, а лише виправити недоліки його резолютивного акту, які унеможливають призначення судового розгляду. Тут доречно провести аналогію з іншими процесуальними кодексами, які передбачають процедуру залишення позовної заяви без руху та підстави повернення її позивачеві, серед яких недоліки позовної заяви, які не були усунуті позивачем у встановлений судом строк. Розглядаючи обвинувальний акт як кримінальний позов, вважаємо

¹⁸ Калужинський О. В. Оціночна діяльність судді при прийнятті рішення про повернення кримінальної справи прокурору зі стадії попереднього розгляду. Право і суспільство. 2011. № 4. С. 159.

цілком доречною процедуру повернення судом обвинувального акту прокурору з метою усунення ним його недоліків.

З огляду на це в науці правильно звертається увага на те, що в ухвалі про повернення обвинувального акта не можуть міститися вказівки на проведення слідчих (розшукових) дій, усунення недоліків може відбуватися виключно на підставі аналізу вже проведених заходів. У протилежному випадку це буде повністю відповідати інституту повернення кримінальної справи на додаткове розслідування¹⁹.

На наш погляд, у розв'язанні цієї проблеми слід орієнтуватися на позицію ВССУ, викладену у п. 2 Листа, згідно з якою «проведення будь-яких слідчих або інших процесуальних дій, окрім тих, що зазначені в ухвалі про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, в кримінальному провадженні не допускається. Докази, отримані при проведенні процесуальних дій, не визначених в ухвалі про повернення зазначених матеріалів кримінального провадження, згідно з ч. 8 ст. 223 КПК України є недопустимими». Відповідно до цих положень, саме суд має визначити можливий та допустимий обсяг процесуальних дій, необхідний для виправлення недоліків обвинувального акта, вийти за межі якого прокурор не має права. Застосування такої позиції дозволяє не допускати підміни інституту повернення обвинувального акта скасуванням інститутом повернення справи на додаткове розслідування.

Виходячи з п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України, підставою повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору є невідповідність цих документів вимогам КПК України. Такі вимоги зазначені у ст. 291 (щодо обвинувального акта) та ст. 292 КПК України (щодо відповідних клопотань). Науковці наводять різні види порушень, що можуть привести до такого рішення суду, зокрема, О. Ф. Шминдрук зазначає, що це може мати місце, якщо: відсутнє або неправильно вказане найменування кримінального провадження, анкетні відомості обвинуваченого та потерпілого, допущені порушення щодо викладу фактичних обставин кримінального правопорушення та його правової кваліфікації, або між ними містяться суперечності²⁰. На думку В. В. Луценка, підставами повернення обвинувального акта прокурору є

¹⁹ Замкова Я. В. Деякі питання підстав повернення обвинувального акта. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція. 2016. № 19. С. 163.

²⁰ Шминдрук О. Ф. Предмет перевірки судом обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у підготовчому провадженні в суді першої інстанції : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. «Малиновські читання», 14-15 лист. 2014 р., Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. С. 284.

встановлення судом істотних формальних порушень вимог закону, які не стосуються всебічності та повноти досудового розслідування, та які можна усунути прокурором без проведення слідчих дій²¹. Дослідник наголошує, що проблеми у застосуванні цього інституту зумовлені невизначеністю цих підстав, відсутністю вичерпного їх переліку²².

Як вказує Л. Г. Матіск, критеріями прийнятності обвинувального акта доцільно вважати відповідність документа формі, змісту, обвинуваченню та процедурі національного законодавства, а також відповідність його стандартам справедливості, визначеним у положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та практиці ЄСПЛ²³. О. І. Марочкін, проаналізувавши судову практику, як найбільш часті порушення вимоги вмотивованості обвинувального акта, що ведуть до його повернення прокуророві, наводить такі: неконкретний опис фактичних обставин кримінального правопорушення чи наведення суперечливих даних; недоліки при встановленні окремих обставин кримінального правопорушення (часу, місця, знаряддя його вчинення тощо); відсутність відомостей щодо правової кваліфікації; відсутність або стислість формулювання обвинувачення²⁴.

Аналіз судової практики щодо повернення обвинувального акта прокурору дозволяє виявити такі основні підстави для цього рішення (які наводяться в порядку від більш до менш поширених): (1) відсутність в обвинувальному акті відомостей, передбачених ч. 2 ст. 291 КПК України, або наявність помилкових відомостей; (2) обвинувальний акт не підписано прокурором та/або слідчим, у ньому не зазначені ім'я та по-батькові, посада слідчого та/або прокурора; (3) отримання обвинувального акту передувало його складанню та/або затвердженню, закінченню досудового розслідування; (4) відсутність або суттєві недоліки розписки про отримання підозрюваним або його захисником копії обвинувального акта; (5) зміст обвинувального акта, який перебуває у провадженні суду та зміст обвинувального акту, який надано обвинуваченому та захиснику, суттєво різняться; (6) в обвинувальному акті не викладено фактичні обставини кримінального правопорушення;

²¹ Луцик В. В. Повернення кримінальної справи прокурору зі стадії попереднього судового розгляду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. С. 15.

²² Луцик В. В. Інститут повернення кримінальної справи прокурору: сучасний стан і перспективи розвитку. Вісник Національної академії прокуратури України. 2012. № 2. С. 71.

²³ Матіск Л. Г. Критерії прийнятності обвинувального акта прокурора. Прокуратура України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 19 травн. 2016 р. Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. С. 192.

²⁴ Марочкін О. І. Особливості мотивування слідчим обвинувального акта. Питання боротьби зі злочинністю. 2015. Вип. 29. С. 151-162.

(7) неправильна правова кваліфікація вчиненого кримінального правопорушення або її відсутність тощо. Крім того, на практиці іноді зустрічаються такі підстави, як порушення права обвинуваченого на захист, відсутність цивільного позову в якості додатка до обвинувального акта, неможливість прочитати обвинувальний акт та ін.

Аналізуючи наведені підстави, варто звернути увагу на таку, як помилки у кваліфікації кримінального правопорушення. Попри те, що практика і науковці визнають можливість повернення у таких випадках обвинувального акта прокурору, уявляється, що суд не має права застосовувати цю підставу. Адже обвинувальний акт – це рішення прокурора, яким він висуває обвинувачення. Тому повернення обвинувального акта прокурору із вказівкою на зміну кваліфікації (навіть, якщо вона не відповідає фактичним обставинам) є втручанням суду у формулювання висунутого прокурором обвинувачення, що порушує засаду змагальності і може розцінюватися як прояв обвинувального ухилу суду. На наш погляд, доказування стороною обвинувачення належної кваліфікації кримінального правопорушення і, відповідно, її підтвердження має відбуватися виключно в судовому розгляді.

Про повернення матеріалів кримінального провадження прокурору суд постановляє відповідну ухвалу. Судова практика виходить з того, що такою ухвалою суд зобов'язує прокурора усунути виявлені недоліки протягом визначеного ним розумного строку, який має бути достатнім для виправлення допущених недоліків. КПК України чітко не регламентовано, протягом якого строку прокурор повинен виправити допущені недоліки. Виходячи з аналізу судової практики, суди переважно не встановлюють конкретного строку, протягом якого необхідно усунути порушення. Приблизно у 10 % ухвал суди зазначають про усунення недоліків «протягом розумного строку».

В цьому контексті необхідно зазначити, що проблема відсутності механізму визначення та/або прискорення усунення недоліків обвинувального акту після повернення його прокурору привертає увагу з огляду на системний характер порушення розумних строків кримінального провадження і наявність багатьох рішень ЄСПЛ з цього питання («Світлана Науменко проти України», «Меріт проти України», «Дяченко та інші проти України» тощо).

Частина 4 ст. 314 КПК України передбачає, що ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру може бути оскаржена в апеляційному порядку. Фактично, це рішення є єдиним з числа тих, що приймаються за підсумками підготовчого судового

засідання, яке підлягає оскарженню. Закон не визначає суб'єктів оскарження, проте за логікою вказаної норми ними можуть виступати прокурор, потерпілий, сторона захисту тощо, хоча найбільш зацікавленим суб'єктом у такому оскарженні є прокурор. Разом з тим, доцільність оскарження такого рішення видається сумнівною, адже закон не обмежує прокурора у повторному направленні обвинувального акта чи зазначених клопотань до суду. Так, при аналізі матеріалів правозастосовної практики було виявлено, що в окремих кримінальних провадженнях обвинувальний акт повертався прокурору декілька разів і знову направлявся ним до суду без виправлення недоліків. Це призвело до затягування строків судового провадження. При цьому КПК України не встановлює жодних наслідків такого неодноразового повернення. В цих умовах можна запропонувати, що в разі повторного повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, при наступному направленні його до суду необхідне обов'язкове затвердження його прокурором вищого рівня, що дозволить забезпечити належний відомчий контроль за усуненням недоліків обвинувального акта.

В ряді випадків рішення судів про повернення обвинувального акта прокуророві виявляється необґрунтованим і скасовується судом апеляційної інстанції, однак процесуальні наслідки цього не регламентовані. На наш погляд, скасування ухвали про повернення обвинувального акта прокуророві покладає на суд обов'язок провести повторне підготовче судове засідання, з'ясувавши у ньому відсутність інших перешкод для призначення судового розгляду та вирішивши інші необхідні питання. Також у зв'язку із скасуванням відповідної ухвали на практиці виникає проблема застосування ч. 2 ст. 76 КПК України, згідно з якою суддя, який брав участь у кримінальному провадженні в суді першої інстанції, не має права брати участі у цьому ж провадженні в судах апеляційної і касаційної інстанцій, а також у новому провадженні після скасування вироку або ухвали суду першої інстанції. У зв'язку з цим в ряді випадків кримінальне провадження передається іншому судді. Особливі проблеми при цьому виникають в судах з невеликою кількістю суддів, у яких можливості заміни суддів є обмеженими. Проте така практика не є усталеною. Зокрема, згідно з позицією Апеляційного суду Одеської області повернення обвинувального акта не передбачає висловлення судом правової позиції по суті справи, а є суто формальною дією, яка не може вплинути на об'єктивність розгляду кримінального

провадження після повторного надходження обвинувального акта до суду²⁵. Вважаємо таку позицію цілком обґрунтованою.

Направлення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження також спрямоване на усунення перешкод до призначення судового розгляду. На практиці це рішення трапляється рідше, ніж повернення відповідних документів прокуророві, проте також є достатньо поширеним. Можна вважати, що воно має місце у разі порушення правил щодо територіальної підсудності, передбачених ст. 32 КПК України, які визначають стійкий юридичний зв'язок між юридичною справою та судом²⁶. Їх значення полягає у правильному визначенні суду, компетентного здійснювати кримінальне провадження щодо кримінального правопорушення²⁷. Оскільки порушення правил про підсудність є істотним порушенням вимог закону, що веде до скасування судового рішення, від суду вимагається перевірити додержання цих правил на найбільш ранній стадії, якою є підготовче провадження.

У науковій літературі звертається увага на те, що КПК України містить прогалину, оскільки не включає до переліку процесуальних документів, що підлягають направленню для визначення підсудності, клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності, хоча останнє є формою закінчення досудового розслідування²⁸. Вважаємо цю думку слушною. Разом з тим, аналогічне зауваження можна висунути до формулювання п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України, адже поверненню прокуророві також повинні підлягати всі ті акти, якими він закінчує досудове розслідування, на що науковці вказували у період дії КПК України 1960 р.²⁹

²⁵ Узагальнення судової практики здійснення підготовчого судового провадження у кримінальному провадженні: проведено Апеляційним судом Одеської області на підставі доручення в.о. голови Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вих. № 9-1210/0/4-17 від 30.06.2017 р.

²⁶ Оверчук С. В. Поняття та види підсудності в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. С. 8.

²⁷ Король В. В., Юрчишин В. Д. Поняття та класифікація підсудності в кримінальному процесі: концептуальні основи. Вісник Запорізького національного університету. Сер. Юридичні науки. 2015. № 1. С. 197.

²⁸ Шминдрук О. Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 102.

²⁹ Луцик В. В. Повернення кримінальної справи прокурору в процесі розгляду кримінальних справ, направлених для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Часопис Академії адвокатури України. 2010. № 4. С. 4.

Засобом усунення порушення правил підсудності, які найчастіше обумовлені помилками з боку прокурора, який направив обвинувальний акт або відповідне клопотання не до того суду, до якого належало це зробити, виступає направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. Це питання регламентується ст. 34 КПК України, зазначені у якій підстави Н. П. Сиза умовно поділяє на дві групи: обов'язкові (пп. 1-4 ч. 1 ст. 34 КПК України) та дискреційні: 1) місце проживання обвинуваченого; 2) місце проживання більшості потерпілих або свідків; 3) забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження) (абз. 2 ч. 1 ст. 34 КПК України)³⁰. За наявності підстав, передбачених пп. 1-4 ч. 1 ст. 34 КПК України, суд має прийняти рішення про направлення справи до іншого суду. У випадках, коли мають місце одна чи декілька з підстав, передбачених абз. 2 ч. 1 ст. 34 КПК України, це рішення приймається на розсуд суду, виходячи з фактичних обставин кримінального провадження та міркувань доцільності.

Розглядаючи порядок прийняття відповідного рішення, необхідно звернути увагу на колізію між нормами п. 4 ч. 3 ст. 314 та ч. ч. 2 та 3 ст. 34 КПК України, перша з яких відносить вирішення питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого до компетенції місцевого суду, в якому проводиться підготовче судово засідання, а друга – до компетенції колегії суддів відповідного суду апеляційної інстанції (якщо йдеться про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції) або колегії суддів Верховного Суду (у разі направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів). При цьому роль місцевого суду полягає у направленні подання до суду вищої інстанції, хоча це питання ініційоване клопотанням сторін чи потерпілого. Отже, за наслідками підготовчого судового засідання суд приймає рішення не про направлення кримінального провадження до іншого суду, а про звернення з відповідним поданням до суду вищої інстанції. На наш погляд, застосування цієї підстави об'єднує два тісно пов'язаних, але не ідентичних рішення: (1) про визнання того, що кримінальне провадження не підсудне даному суду; (2) про направлення кримінального провадження до іншого суду, якому воно підсудне. Перше з цих рішень самостійно приймається відповідним місцевим судом у підготовчому судовому засіданні і означає закінчення підготовчого провадження. Друге рішення, як і визначення конкретного

³⁰ Сиза Н. П. Підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2013. № 1 (10). С. 127, 129.

суду, якому підсудне дане кримінальне провадження, віднесено законодавцем до компетенції суду вищої інстанції. Тож місцевий суд, у якому проводиться підготовче судове засідання, не уповноважений визначати суд, якому підсудне кримінальне провадження та направляти обвинувальний акт чи відповідні клопотання безпосередньо до нього.

Залишається без належної правової регламентації також зміст відповідного рішення суду та подання, яке направляється на його підставі, як і те, чи повинні це бути різні процесуальні акти, чи один документ. О. Ф. Шминдрук вбачає правильним, що ці питання мають вирішуватись на підставі вмотивованої ухвали місцевого суду³¹. З нею слід погодитися, адже оформлення відповідних рішень в одному документі слугує вимогам спрощення кримінального провадження та процесуальної економії. Відносно змісту відповідного рішення, в юридичній літературі наголошується на тому, що подання повинно містити вказівку на обставину, що передбачена ч. 1 ст. 34 КПК України, а також обґрунтування того, що вирішення справи виходить за межі юрисдикції суду, а також підписано головою місцевого суду³². Убачається, що у своєму рішенні з цього питання суд має: (1) констатувати порушення правил підсудності, обґрунтувавши наявність відповідної підстави, а у випадках, передбачених абз. 2 ч. 1 ст. 34 КПК України, з огляду на їх дискреційність – також навести мотиви прийняття відповідного рішення; (2) сформулювати необхідність звернення до суду вищої інстанції про направлення кримінального провадження до іншого суду; (3) запропонувати суду вищої інстанції інший суд, до якого необхідно направити кримінальне провадження. Відповідно, під час підготовчого судового засідання всі ці питання повинні бути розглянуті судом.

В результаті прийняття судом *альтернативних заключних рішень*, кримінальне провадження завершується. Перше – це *рішення про затвердження угоди або відмову в затвердженні угоди та повернення кримінального провадження прокурору для продовження досудового розслідування* (п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК України) приймається судом за наявності відповідної угоди, поданої на розгляд суду в порядку, передбаченому ст. ст. 468-475 КПК України. Наявність угоди перешкоджає призначенню судового розгляду, оскільки свідчить про досягнення сторонами консенсусу та згоди щодо врегулювання кримінально-правового конфлікту. За наслідками звернення прокурора з

³¹ Шминдрук О. Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 104.

³² Сиза Н. П. Підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2013. № 1 (10). С. 130.

обвинувальним актом та угодою справа вирішується судом по суті в підготовчому провадженні (у разі затвердження угоди) або повертається для продовження досудового розслідування (у разі відмови в затвердженні угоди).

Виходячи з п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК України, затвердження угоди або відмова у її затвердженні є одним із остаточних рішень, якими може завершуватися стадія підготовчого провадження. Розгляд судом угод під час підготовчого судового засідання зумовлений тим, що при затвердженні угоди суд не досліджує доказів, що логічно передбачає застосування скороченої процедури кримінального провадження. Підготовче провадження на підставі угод відповідає загальному порядку підготовчого провадження, однак разом з тим має низку особливостей, які демонструють диференціацію процесуальної форми на даному етапі кримінального провадження.

Так, приводом для проведення підготовчого судового засідання на підставі угоди є надходження до суду обвинувального акта з угодою про примирення чи про визнання винуватості, на підставі якого суд своєю ухвалою має призначити підготовче судове засідання, визначити дату, час та місце його проведення (ч. 1 ст. 314 КПК). Згідно із позицією Пленуму ВССУ, викладеною у п. 15 Постанови «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» (далі – Постанова ВССУ), одночасно із прийняттям цього рішення суд, для реалізації покладених на нього обов'язків щодо з'ясування добровільності укладення угоди та перевірки її на відповідність вимогам КПК та/або кримінального закону (частини 6, 7 ст. 474 КПК), зважаючи на те, що під час підготовчого судового засідання може бути прийнято рішення, яке по своїй суті є завершальним для судового провадження у суді першої інстанції (ухвалити вирок), вправі витребувати документи, подані сторонами під час досудового розслідування, а також інші матеріали досудового розслідування³³. Однак це повноваження суду має дискреційний характер і залежить від конкретних обставин кримінального провадження.

Після оголошення обвинувального акту та тексту угоди, суд повинен встановити особу обвинуваченого, роз'яснити йому суть обвинувачення і з'ясувати, чи зрозуміле йому обвинувачення, чи визнає він себе винним. Якщо після роз'яснення суті обвинувачення обвинувачений заперечує проти затвердження угоди, вона не може бути затверджена.

На забезпечення прав обвинуваченого спрямовані і дії суду, передбачені ч. ч. 4-5 ст. 474 КПК України, щодо з'ясування в

³³ Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод : Постанова Пленуму ВССУ № 13 від 11.12.2015 р.

обвинуваченого, чи цілком він розуміє зазначені в цій статті обставини. В кожному випадку на вказані питання суд має одержати вичерпні й однозначні відповіді. У Постанові ВССУ наголошується, що негативна відповідь на будь-яке із поставлених запитань зобов'язує суд дати відповідні роз'яснення. Якщо після такого роз'яснення обвинувачений заперечуватиме проти затвердження угоди, її не може бути затверджено (п. 16 Постанови ВССУ).

Крім того, перед прийняттям рішення про затвердження угоди про примирення суд повинен з'ясувати у потерпілого, чи цілком він розуміє наслідки затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК України (ч. 5 ст. 474 КПК України). Відносно угоди про визнання винуватості такого правила не закріплено, проте, оскільки як виключення із загального правила закон передбачає можливість укладення таких угод у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, за умови надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди, у врегулюванні цих питань утворилася прогалина, що загрожує порушенням прав потерпілого. На наш погляд, в такому випадку завданням суду є з'ясування наявності такої згоди від потерпілих, а також роз'яснення останнім наслідків затвердження угоди.

Предметом розгляду угоди є її перевірка судом на відповідність вимогам КПК України та/або закону. Питання, що підлягають перевірці, можна визначити, виходячи з положень ч. 7 ст. 474 КПК України, яка встановлює підстави відмови суду в затвердженні угоди. Отже, предметом перевірки та оцінки судом є:

1) відповідність умов угоди вимогам КПК України та/або закону. Цей критерій є найбільш широким, оскільки охоплює всю сукупність матеріальних та процесуальних умов укладення угоди. Тож, перевіряючи його, суд має встановити додержання закріплених у ст. ст. 469, 471, 472 КПК України вимог, що визначають допустимість укладення угод у відповідному кримінальному провадженні (з урахуванням ступеню тяжкості кримінального правопорушення, його спрямованості, наявності потерпілого тощо), правильне оформлення угоди, додержання порядку її укладення тощо. Окрему увагу при перевірці даної умови суд повинен звертати на правильність правової кваліфікації кримінального правопорушення.

2) відповідність умов угоди інтересам суспільства. Ця умова затвердження угод є оціночною, оскільки передбачає проведення судом порівняння переваг і негативних наслідків укладення угоди. Судова практика підкреслює, що угоди без зазначення подібних домовленостей є такими, що не відповідають інтересам суспільства, оскільки

спрямовані винятково на задоволення приватного інтересу підозрюваного чи обвинуваченого щодо пом'якшення покарання³⁴.

3) додержання умовами угоди прав, свобод чи інтересів сторін або інших осіб. Цей критерій також має оціночний характер і при його встановленні суд має перевірити, чи не порушують умов угоди чиїх-небудь прав (як «приватних» сторін угоди – обвинуваченого та потерпілого, так і третіх осіб, яких вона стосується, наприклад, цивільного позивача або відповідача та ін.). Оскільки п. 3 ч. 7 ст. 474 КПК не уточнює переліку цих осіб, то в якості підстави для відмови у затвердженні угоди суд може використати порушення прав будь-якої особи. Разом з тим, на практиці суд позбавлений можливостей перевіряти вплив угоди на необмежене коло осіб, тому перевірка цієї умови фактично стосується лише оцінки додержання прав, свобод і законних інтересів відомих суду учасників кримінального провадження.

4) добровільність укладення угоди та встановлення факту того, що сторони примирилися. Значення цієї умови зумовлюється тим, що у кримінальному провадженні на підставі угод добровільне визнання вини виступає правовою підставою укладення угоди, а відтак – підставою застосування особливого порядку підготовчого провадження. Враховуючи це, при розгляді угоди суд зобов'язаний встановити добровільність її укладення (ч. 6 ст. 474 КПК України).

5) можливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань передбачає перевірку судом реальності укладеної угоди.

6) наявність фактичних підстав для визнання винуватості.

Обов'язок доведення суду наявності кожної з вказаних обставин та сприяння в їх встановленні покладається на прокурора, який направив до суду обвинувальний акт разом з угодою. За наслідками підготовчого провадження на підставі угод суд може прийняти такі рішення: 1) ухвалити вирок, яким затвердити угоду і призначити узгоджену сторонами міру покарання (ч. 1 ст. 475 КПК України); 2) відмовити у затвердженні угоди своєю ухвалою. В першому випадку кримінальне провадження закінчується, в іншому – продовжується з того етапу, на якому його загальний хід припинився у зв'язку з укладенням угоди.

Звільнення особи від кримінальної відповідальності прямо не передбачено в переліку рішень ст. 314 КПК України, які можуть прийматися судом у стадії підготовчого провадження. Натомість одним із альтернативних рішень, якими ця стадія може завершуватися, є закриття кримінального провадження. Отже, закриття кримінального

³⁴ Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод: розглянуто та затверджено на нараді суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 22 січня 2014 р.

провадження є процесуальною формою звільнення особи від кримінальної відповідальності, що має матеріально-правові підстави та особливий процесуальний порядок.

Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності належить до випадків вирішення кримінального провадження по суті у стадії підготовчого провадження, оскільки передбачає відповідь суду на основне питання – про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення та наслідки цього. В узагальненні судової практики з цього питання вказується, що при звільненні від кримінальної відповідальності суд зобов'язаний беззаперечно встановити факт вчинення кримінального правопорушення, визнати особу винуватою і тим самим здійснити державний осуд того, що сталося³⁵.

Підготовче провадження при зверненні прокурора з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності має особливий привід, яким виступає це клопотання. Вимоги до нього закріплені ст. 287 КПК України і саме воно визначає предмет і межі розгляду судом питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Розглядаючи клопотання прокурора про звільнення особи від кримінальної відповідальності, суд повинен звернути увагу на правильність його оформлення, повноту й обґрунтованість, а також наявність передбаченого законом додатку, яким виступає письмова згода особи на звільнення від кримінальної відповідальності. Звертає на себе увагу та обставина, що закон не передбачає інших додатків до вказаного клопотання, хоча у ньому, серед іншого, повинна міститися вказівка на докази, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення, розмір завданої ним шкоди, відомості про її відшкодування та інші важливі обставини, що мають бути перевірені судом.

Підготовче судове провадження щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності здійснюється за загальною процедурою, встановленою КПК України, разом з тим, зважаючи, що звільнення від кримінальної відповідальності має спрощену і скорочену процедуру.

Предметом підготовчого провадження щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності є встановлення судом підстав та умов для такого звільнення.

Підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності визначаються КК України. При цьому в теорії кримінального права

³⁵ Узагальнення судової практики місцевих судів м. Харкова і Харківської області щодо розгляду кримінальних справ у випадках звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від кримінального покарання за період 2011-2012 р.р.

зазначені підстави поділяються на загальні та спеціальні. До загальних підстав належать ті, що викладені в Загальній частині КК України: 1) у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України); 2) у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України); 3) у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України); 4) у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України); 5) у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України); 6) у зв'язку із добровільною відмовою при незакінченому злочині (ст. 17 КК України); 7) у зв'язку із добровільною відмовою співучасників (ст. 31 КК України); 8) звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітньої особи із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК України); 9) звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітньої особи у зв'язку із закінченням строків давності (ч. 2 ст. 106 КК України)³⁶. До спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності відносяться ті, що закріплені у відповідних статтях Особливої частини КК України при конструюванні конкретних складів злочинів³⁷.

Закон не передбачає дослідження доказів у такому підготовчому провадженні, на наш погляд, це може бути необхідним. Наприклад, для встановлення факту відшкодування підозрюваним заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди суд має вивчити квитанцію про сплату відповідних коштів; для встановлення факту взяття особи на поруки суд має дослідити клопотання відповідного колективу тощо.

Поряд з цим, суд повинен встановити й забезпечити дотримання процесуальних умов звільнення особи від кримінальної відповідальності, які є загальними для всіх видів такого звільнення. До таких умов ч. 2 ст. 288 КПК України, яка регламентує розгляд питання про звільнення від кримінальної відповідальності, відносить обов'язок суду з'ясувати думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Закріплення вказаної вимоги покликане забезпечити інтереси потерпілого при звільненні особи від кримінальної відповідальності, дізнатися і врахувати його позицію щодо цього питання. Разом з тим, закон не закріплює будь-яких процесуальних наслідків висловлення потерпілим своєї думки з цього приводу.

Відповідно до положень частин 3 та 4 ст. 288 КПК України, за наслідками підготовчого провадження щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності суд може ухвалити такі рішення: закрити

³⁶ Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: Монографія. Київ : Атіка, 2004. С. 64.

³⁷ Мирошніченко Н. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності. Актуальні проблеми держави і права. 2003. С. 772-773.

кримінальне провадження та звільнити підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності або відмовити у задоволенні клопотання.

В разі, коли прокурор направив його до суду на стадії досудового розслідування, суд повертає його прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку. Якщо таке клопотання надійшло після направлення обвинувального акта до суду, суд продовжує судове провадження в загальному порядку. Таким чином, відмова суду в задоволенні клопотання в будь-якому разі означає продовження кримінального провадження у загальному порядку на тій стадії, на якій таке клопотання було направлене до суду.

Така підстава для закриття кримінального провадження, як звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України), має окремий порядок застосування, що являє собою альтернативну процедуру підготовчого провадження, змістом якої є вирішення справи по суті. Тому ототожнювати її з іншими підставами для закриття кримінального провадження, що можуть застосовуватися у підготовчому провадженні, і нормативно регламентувати їх разом видається не виправданим.

Закриття кримінального провадження фактично є перешкодою для проведення судового розгляду і охоплює ряд підстав, передбачених п. п. 5-8, 10 ч. 1 та ч. 2 ст. 284 КПК України, які виключають можливість подальшого здійснення цього кримінального провадження або ж вказують на недоцільність його проведення. А саме: помер підозрюваний, обвинувачений, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого; існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу; після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 цього Кодексу, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи. Окрім того, кримінальне провадження закривається

судом: 1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; 1-1) з підстави, передбаченої пунктом 3-1 частини першої цієї статті (не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі); 1-2) з підстави, передбаченої пунктом 4-1 частини першої цієї статті (втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння), якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти закриття за цією підставою; 2) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом; 3) досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення, передбачені статтею 212 КК України, відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.

Так, встановлення судом підстав, передбачених п. п. 5-8, 10 ч. 1 та п. 3 ч. 2 ст. 284 КПК України, тягне за собою закриття кримінального провадження ухвалою суду. Окрім деяких з них (п.4-1 та 5 ст. 284 КПК), для їх встановлення та перевірки не передбачено спеціальних процедур. По суті, оскільки вони передбачені як підстави закриття кримінального провадження також на стадії досудового розслідування, в більшості випадків їх встановлення у підготовчому провадженні означає виявлення судом недоліків досудового розслідування, внаслідок яких кримінальне провадження не було закрито раніше. Одночасно їх встановлення судом не означає вирішення справи по суті, на відміну від підстав для закриття кримінального провадження, передбачених п. п. 1-3, 4-1 ч. 1 ст. 284 КПК України, що у судовому провадженні тягнуть ухвалення виправдувального вироку. Тому суду надано право усунути ці недоліки і закрити кримінальне провадження ще у підготовчому провадженні, не допускаючи призначення судового розгляду.

Інший характер мають підстави для закриття кримінального провадження, передбачені п. п. 1, 2 ч. 2 ст. 284 КПК України: у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності та якщо прокурор відмовився від підтримання обвинувачення. Першою їх відмінністю від тих, що передбачені ч. 1 ст. 284 КПК України, є можливість закриття кримінального провадження тільки судом. По-друге, застосування цих підстав передбачає спеціальну процедуру, окремо регламентовану КПК України. По-третє, застосування цих підстав передбачає вирішення кримінального провадження по суті,

оскільки ґрунтується на з'ясуванні питання про вину або невинуватість особи.

Разом з тим, відмова прокурора від підтримання публічного обвинувачення як підстава для закриття кримінального провадження фактично не може бути застосована у підготовчому провадженні, оскільки згідно з ч. 1 ст. 340 КПК України, прокурор повинен відмовитися від обвинувачення, якщо в результаті судового розгляду дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується. Відповідне переконання може бути сформоване у прокурора тільки в результаті судового розгляду, але аж ніяк не у підготовчому провадженні. Наголошуючи на цьому, М. І. Грушевська вказує, що висновок прокурора про можливість відмови від державного обвинувачення формується в результаті об'єктивної оцінки зібраних по справі доказів³⁸. Тому слід визнати, що вказівка законодавця на можливість закриття кримінального провадження з цієї підстави у підготовчому судовому засіданні є помилковою.

Порядок закриття кримінального провадження за п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України (помер підозрюваний, обвинувачений, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого) унормовуються ч. 10 зазначеної статті. Так, суд – до постановлення ухвали про закриття кримінального провадження направляє у порядку, передбаченому цим Кодексом для вручення повідомлень, одному з близьких родичів або члену сім'ї, коло яких визначено цим Кодексом, та/або захиснику обвинуваченого копію клопотання прокурора про закриття кримінального провадження із роз'ясненням права заявити клопотання про непогодження із закриттям кримінального провадження. Кримінальне провадження закривається, якщо у 10-денний строк не надійшло клопотання про непогодження із закриттям кримінального провадження. Клопотання про непогодження із закриттям кримінального провадження розглядається прокурором у строки та порядку, передбачені статтею 220 цього Кодексу (п. 2 ч. 10 ст. 284 КПК України).

Для закриття ж кримінального провадження з підстави передбаченою п. 4-1 КПК України передбачено особливий порядок у главі 36-1 «Кримінальне провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність». Доповнення

³⁸ Грушевська М. І. Поняття та загальна характеристика відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Юридичні науки». 2016. Вип. 3. Т. 2. С. 102.

КПК України 01 січня 2022 року відповідною главою було обумовлено рішенням КСУ у справі про презумпцію невинуватості, а п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України визнано неконституційним³⁹.

Отже, у разі якщо підозрюваний заперечує проти закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої пунктом 4-1 частини першої статті 284 цього Кодексу, прокурор, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для встановлення факту вчинення підозрюваним діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність, зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. У найкоротший строк після ознайомлення з матеріалами досудового розслідування прокурор звертається до суду з клопотанням про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстави, передбаченої пунктом 4-1 частини першої статті 284 цього Кодексу (ч. ч. 1, 2 ст. 479-1 КПК України).

Суд здійснює судове провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність, у загальному порядку, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею (ч. 1 ст. 279-2 КПК України).

За відсутності згоди підозрюваного на закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої пунктом 4-1 частини першої статті 284 цього Кодексу, та в разі, якщо судом встановлено вчинення ним діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність, суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої пунктом 1-2 частини другої статті 284 цього Кодексу. Якщо судом не встановлено, що підозрюваним вчинено діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність, суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої пунктом 1 або 2 частини першої статті 284 цього Кодексу (ч. 1 ст. 279-2 КПК України).

Відповідно до ч.3 ст. 279-2 КПК України, якщо під час здійснення судового провадження щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння, суд зупиняє судовий розгляд і

³⁹ Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості) м. Київ 8 червня 2022 року № 3-р(П)/2022. Справа № 3-20/2021(40/21).

запитує згоду обвинуваченого на закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої пунктом 4-1 частини першої статті 284 цього Кодексу. Суд закриває кримінальне провадження на цій підставі, якщо обвинувачений проти цього не заперечує. За відсутності згоди обвинуваченого та в разі, якщо судом встановлено вчинення ним діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність, суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої пунктом 1-2 частини другої статті 284 цього Кодексу. Якщо судом не встановлено, що обвинуваченим вчинено діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність, суд ухвалює виправдувальний вирок.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи зазначимо, що в основу класифікації рішень, які приймає суд в стадії підготовчого провадження, по-перше, має бути покладено характер питань, які вирішуються, а по-друге – функціональне призначення рішення з точки зору його впливу на подальший рух кримінального провадження. З цієї точки зору можна виокремити такі види рішень цієї стадії:

1) основні рішення, якими суд вирішує питання про подальший хід судового провадження щодо можливості призначення у ньому судового розгляду: про призначення судового розгляду на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

2) допоміжні – які сприяють законному й обґрунтованому прийняттю основних рішень або доповнюють і розвивають їх положення (рішення щодо питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду: щодо заходів забезпечення кримінального провадження та розгляду скарг/клопотань учасників кримінального провадження, складення досудової доповіді та ін.);

3) альтернативні-проміжні, – рішення, які приймаються за наявності підстав, що змінюють вектор кримінального провадження: про відкладення судового засідання, повернення прокурору обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу та направлення обвинувального акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

4) альтернативні-заключні, винесенням яких вирішується кримінально-правовий конфлікт та закінчується не тільки підготовче

провадження, а й кримінальне провадження в цілому: затвердження угоди, звільнення особи від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження.

Окрім того, у підготовчому провадженні судом можуть бути винесені такі види рішень, як ухвала та вирок (щодо затвердження угоди), а при вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, затвердженні угоди – можна казати, про здійснення правосуддя на цьому етапі кримінального судочинства.

АНОТАЦІЯ

Стадія підготовчого провадження в суді першої інстанції займає проміжне становище між досудовим розслідуванням та судовим розглядом. КПК України в главі унормовує порядок його проведення та рішення, які уповноважений прийняти суд. Проте, наводячи перелік рішень, законодавець не визначає а ні порядку їх прийняття, а ні підстав. Окрім того, в цій стадії кримінального процесу можуть бути прийняті рішення, про які в відповідній главі нічого не сказано. Для визначення підстав прийняття відповідних рішень маємо звернутися до інших положень КПК, правових позицій Верховного суду та ін. Така ситуація є доволі складною, враховуючи те, що підготовче провадження може здійснюватися як за загальним порядком, так й диференційованим. Окрім того, на цьому етапі судочинства судом може здійснюватися правосуддя (при затвердженні угоди тощо).

З огляду на це, визначення класифікації, підстав та порядку прийняття рішень в стадії підготовчого провадження має важливе значення як для єдності правозастосування, так й для винесення законних та обґрунтованих рішень судом.

Отже, в розділі на підставі комплексного аналізу кримінального процесуального законодавства, правових позицій КСУ, ЄСПЛ, Верховного Суду, наукових джерел та відповідної судової практики запропоновано класифікацію рішень, які приймаються судом на стадії підготовчого провадження. Окреслено, що головне рішення про призначення судового розгляду спрямовує подальший рух кримінального провадження для розгляду справи по суті. Додаткові рішення не впливають на рух справи, але є необхідними для забезпечення основного рішення в цій стадії кримінального провадження (складення досудової доповіді та ін.) Альтернативні-проміжні – змінюють вектор кримінального провадження (повернення обвинувального акта прокурору, відкладення судового засідання тощо). Та, нарешті, альтернативні-заклучні рішення, якими вирішується кримінально-правовий конфлікт та завершуються кримінальне

провадження (затвердження угоди, звільнення особи від кримінальної відповідальності, закриття кримінального провадження).

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran6489#n7609>.
2. Бабаєва О.В. Підготовче провадження у системі стадій кримінального процесу України : монографія / О.В. Бабаєва ; [наук. ред. О.Г. Шило]. – Харків : Право, 2020. 272 с.
3. Ухвала Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного суду від 09.03.2021 р. (справа № 607/12239/20; провадження № 51-758 ск 21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95439510>.
4. Особливі порядки кримінального провадження : підручник / [О.В. Капліна, О.І. Марочкін, М.І. Демура та ін.] ; за ред. О.В. Капліної ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2024. . – 336. [2] с.
5. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>.
6. Рекомендація CM/Рес (2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію: Прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників Міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
8. Справа «Чанєв проти України» (Chanyev v. Ukraine): рішення ЄСПЛ (заява № 46193/13) від 09.10.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a37#Text.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 р. № 1-п/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-18#Text>.
10. Присяжнюк І. Особливості продовження запобіжних заходів у підготовчому провадженні в контексті європейських стандартів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. С. 113–118.
11. Особливі порядки кримінального провадження : підручник / [О.В. Капліна, О.І. Марочкін, М.І. Демура та ін.] ; за ред. О.В. Капліної ;

Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2024. – 336. [2] с.

12. 'Суд розглядає справу за конституційною скаргою Романа Червінського щодо конституційності законодавчих приписів про продовження тримання під вартою у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання. Конституційний Суд України.' URL: <<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadaye-spravu-za-konstytuciynouy-skargoyu-romana-chervinskogo-shchodo>>.

13. Особливі порядки кримінального провадження : підручник / [О.В. Капліна, О.І. Марочкін, М.І. Демура та ін.]; за ред. О.В. Капліної; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2024. – 336. [2] с.

14. Гловюк І. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану / Ірина Гловюк, Віктор Завтур // *Вища школа адвокатури НААУ*. – 02.03.2022. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4512>.

15. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків, 2013. 824 с.

16. Шминдрук О. Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 231 с.

17. Справа «Кузьменко проти України» (Kuzmenko v. Ukraine): рішення Європейського Суду з прав людини (заява № 39164/02) від 8 листопада 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_004#Text.

18. Калужинський О. В. Оціночна діяльність судді при прийнятті рішення про повернення кримінальної справи прокурору зі стадії попереднього розгляду. *Право і суспільство*. 2011. № 4. С. 157-164.

19. Замкова Я. В. Деякі питання підстав повернення обвинувального акта. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2016. № 19. С. 162-164.

20. Шминдрук О. Ф. Предмет перевірки судом обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у підготовчому провадженні в суді першої інстанції : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. «Малиновські читання», 14-15 лист. 2014 р., Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. С. 283-284.

21. Луцик В. В. Повернення кримінальної справи прокурору зі стадії попереднього судового розгляду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 20 с.

22. Луцик В. В. Інститут повернення кримінальної справи прокурору: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 70-76.

23. Матієк Л. Г. Критерії прийнятності обвинувального акта прокурора. Прокуратура України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 19 травн. 2016 р. Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. С. 191-193.

24. Марочкін О. І. Особливості мотивування слідчим обвинувального акта. Питання боротьби зі злочинністю. 2015. Вип. 29. С. 151-162.

25. Узагальнення судової практики здійснення підготовчого судового провадження у кримінальному провадженні: проведено Апеляційним судом Одеської області на підставі доручення в.о. голови Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вих. № 9-1210/0/4-17 від 30.06.2017 р. URL: https://oda.court.gov.ua/userfiles/file/sud1590/Yzagalnennya_pidgotovche_provadgennya.pdf.

26. Оверчук С. В. Поняття та види підсудності в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.

27. Король В. В., Юрчишин В. Д. Поняття та класифікація підсудності в кримінальному процесі: концептуальні основи. *Вісник Запорізького національного університету. Сер. Юридичні науки*. 2015. № 1. С. 196-202.

28. Шминдрук О. Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 231 с.

29. Луцик В. В. Повернення кримінальної справи прокурору в процесі розгляду кримінальних справ, направлених для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2010. № 4. С. 1-5.

30. Сиза Н. П. Підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 1 (10). С. 127-133.

31. Шминдрук О. Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 231 с.

32. Сиза Н. П. Підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 1 (10). С. 127-133.

33. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод : Постанова Пленуму ВССУ № 13 від 11.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15#Text>.

34. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод: розглянуто та затверджено на нараді суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого

суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 22 січня 2014 р.
URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

35. Узагальнення судової практики місцевих судів м. Харкова і Харківської області щодо розгляду кримінальних справ у випадках звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від кримінального покарання за період 2011-2012 р.р. URL: http://hra.court.gov.ua/sud2090/inf_court/generalization/criminal6/.

36. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: Монографія. Київ : Атіка, 2004. – 296 с.

37. Мирошніченко Н. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності. Актуальні проблеми держави і права. 2003. С. С. 769-773.

38. Грушевська М. І. Поняття та загальна характеристика відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Юридичні науки». 2016. Вип. 3. Т. 2. С. 100-103.

39. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості) м. Київ 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022. Справа № 3-20/2021(40/21). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-22#Text>.

Information about the author:

Babaieva Oleksandra Volodymyrivna,

Candidate of Law Sciences,

Associate Professor at the Department of Criminal Proceeding

Yaroslav Mudryi National Law University

77, Hryhoriia Skovorody str., Kharkiv, 61024, Ukraine